

MIHAIL SADOVEANU ARANY KÖZÉPUTJA. Mihail Sadoveanu több, mint két évtizede elérte írói pályája legfelső pontját és azóta nagyjában hallgattak róla, mint az új román irodalomnak hallgatva is rég elismert nagyságáról. Évente megjelenő köteteiről a kritika is ujabban csak rövid jegyzeteket írt, az esemény, az elismert irodalmi nagyság újabb és újabb megnyilatkozását egyszerűen regisztrálva többnyire az elragadott olvasó meghatott hangján. Ha volt ezekben a meleg üdvözlésekben némi ítélet, úgy az az írónak főleg a tulbóságot vetette szemére. (E. Lovinescu), amely egyesek szerint egyetlen akadálya, hogy a nagy író a kor egyik vezető szellemévé, a kor egészét kifejező klasszikusává legyen.

Ebből a viszonylagos — de évtizedekre nyúló — csendből, most egyszerre újból a közvélemény előterébe s bizonyos hírlapi harcok közép-pontjába került, bár, sajnos, nem írói minőségében, hanem abból az alkalomból, hogy eddigi magányát otthagynya (és hagyva a művészetet is) két nagy napilap főszerkesztőjévé lett.

Maga a tény nem meglepő, különösen ha arra emlékszünk, hogy latin országokban az írók közéleti aktivitása ismert írók hosszú sorának példájával szinte hagyományossá vált. Gondolunk Zolára, Azanára, Barbusere, d'Annunzióra, Marinettire, Gogára, Nichifor Crainicra.

Mint ilyen esetekben mindig, úgy most is a nagy író *írói* népszerűségének más területen való érvényesítéséről van szó, (ami általában véve csak helyeselhető) és így érthető, ha az ellenfelek azon igyekeznek, hogy az írónak elsősorban *írói* kvalitásait vonják kétségbe.

A tömjénezésig menő általános elismerés után már tehetetlennek bizonyult a háború utáni fiatalok irigy berzenkedése, amely viszont nem egyszer az ócsárlásig elment, mint például egy *Mihail Plovici* nevű irodalmár ad hoc kritikája, aki *A fiatal generáció negativizmusa* (?) című könyvében a nagy íróról „Sadoveanu, egy fölösleges prózairó” címen külön fejezetet írt. „Mintegy nyolcvan kötetében, — olvashatjuk többek között — meg lehet számolni néhány tizezer alkonyatot, naplementét, vándormadarak érkezését, zöldelő udvarokat, rózsaszínű őszt és kigyózó folyót... — Nem felsőbbrendű irodalom, hanem népszerűsítő irodalom...”

Ebből a mostani közéleti hajbakapásból az író babérkoszorúja bizonyára valamennyire megborzoltan fog kikerülni, de alig hihető, hogy ennek során az az általános népszerűség, amit Sadoveanu közvetlenül művei által és a nagy irodalmi tekintélyek közvetítésével már századunk első két évtizedében elért, megrendülne. Az ellenlábások kritikájával szemben éppugy, mint önmagának esetleges publicisztikai eltévelyedéseivel szemben írói tekintélyét őrzik a művek maguk, azoknak is főleg egy lényeges sajátosságuk, amely az átlag-könyvolvasó előtt mindig nagy becsben áll: a szigorú írói *mérséklet*, a minden extatikus kilengést szándékosan kerülő objektivitás, formában úgy, mint tartalomban. Ha vannak az új román irodalomban olyan írók, akiket az arany középut írójának nevezhetünk — úgy Sadoveanu ezek közé tartozik. Nem csoda, hogy egyik első elismerője volt néhai *Titu Maiorescu*, az egyik háború előtti konzervatív kormány minisztere és a román irodalom Gyulai Pálja, aki az Otto-Baueri fél-marxista szemléletű *I. Ghereá*-val szemben egy korszakon át tartó vitában a konzervatíven klasszikus irodalomnézet álláspontját védte. „Sadoveanu vázlatai — írja Maiorescu 1906-ban — erőteljesen eredeti alkotások, amelyeket minden társadalmi rétegünk és főleg a parasztok és kereskedők típusainak exakt meglátása inspirál és a leírt társadalmi réteghez tökéletesen alkalmazott forma juttat kifejezésre.” Általában Sadoveanu ahhoz a Iași-i irodalmi csoporthoz állott leg-

közelebb, amely a *Viața Românească* folyóirat égisze alatt a „népiség“ (*poporanism*) és ezen keresztül az orosz „narodnyicseszvo“ szellemi áramlatához kapcsolódott, de ugyanakkor sok szellemi kapcsolat fűzte az „ifju-konzervatívok“ (*Junimea*) intellektüel-mozgalmához is. Háboru után rövid ideig Averescu marsall csoportjához kapcsolódik, amely e csoportok maradványait felöleli...

Az írónak ez a közéleti helyzettsége nem akadályozta meg a legkülönfélébb felfogású kritikusokat abban, hogy érdeme szerint bírálja meg kiváló alkotását.

„(Sadoveanu) műve — irta a haladók egyik irodalmi tekintélye, *Mihail D. Ralea* — kvalitásban és eredetiségben talán csak Eminescuval és Caragialeval mérhető“. *S. Puscariu* Sadoveanu stílusáról írja: „...tisztá népies nyelvezet... gazdag nyelvkolorit... rendkívüli tehetsége a festői leírásoknak“. — *Harie Chendi* az elbeszéléseiről: „Meséje természetesen gördül, változatos és eredeti alakjai meglepik és lenyűgözik az olvasót“. — *Mihail Dumitrescu*-nak Sadoveanu műveiben a lírai zengés tűnt fel: „...arra készítette a kritikát, hogy elismerje még egy al-műfaj létezését: a lírai novelláét“ — és ugyanakkor megállapítja, hogy egyike „a román irodalom legbenszülöttebb figuráinak“.

Az idegen olvasónak úgy stílusában, mint a típusok megválasztásában éppen ez a tősgyökeressége tűnik fel leginkább, az az „aktív dinamikus, szinte harcias elem“ (*Ralea*), amely szelid, passzív lírai elmélyedéssel szövődik egybe, különösen „pandúr“ (hajdu)-történeteiben.

Ez aztán külön világirodalmi helyzettséget is kölcsönöz Sadoveanu műveinek. — Nem véletlen, hogy már 1910-ben német szerző is akadt, *Dr. Mathias Friedwanger* egyetemi tanár, aki Sadoveanuról hosszabb tanulmányt irt és hogy ez a könyv román fordításban Clujon jelent meg 1913-ban.* E könyv megállapításai, bár sok tekintetben elavultaknak látszanak és nem ölelik fel az író jelentős háborús alkotását, érdekesen vonják meg művei társadalmi határait.

„Nem szocialista író; meg se kísérli, hogy a viszonylatok megváltoztatására adjon útmutatást, legfennebb valamelyest magyarázza őket... Az embereket olyanoknak írja meg, amilyenek, vagy amilyeneként neki megjelennek. Sorsukat panaszolja, ha rossz dolguk van, de nem hiszi, hogy az irodalom dolga közbelépni.“

Ami Sadoveanu alkotásának már első periódusában olvasóknak és kritikusoknak feltűnt, azt látjuk minden művében, az maradt legismertebb jellegzetessége mai napig: különféle ellentétek különféle kapcsolódása a művészi alkotás egységében. Eszmei téren: az orosz népies társadalomszemlélet kapcsolódik itt nyugati romanticizmussal; formai téren: szigorú emberrajzolás és ítélés a képzelgő lírával. Mondhatnók: a Chateaubriandnál és Victor Hugóval beöltött Tolsztoj és Gogoly. Az új hajtásban, Sadoveanuban, Gogoly és Tolsztoj társadalomkritikáját elnyomja a francia romantikusok istenkereső képzelődése, míg Chateaubriand és Hugo Victor rajongását feloldja az oroszok férfias ember- és társadalom-ítélete. Valami új jött létre, az „arany középut“ (itt is), amely éppen a maga ellentétességében és kevertségében nagyszerűen tükrözötteti nemcsak azt a kettős irodalmi hatást, amelyből levegőt kapott, hanem azt a *társadalmi* talajt is, amelyben gyökereit tartja: a századeleji román várost, Nyugatnak és Keletnek ezt a keverékét, a félhübéri falunak és modern tőkés nyugati városnak ezt a különös összetételét.

* Prof. Dr. Friedwanger—Mihail Sadoveanu: Traducere de I. E. Toronțiu, Cluj 1913. Ediția Petru P. Barițiu.

Nem „az összes rétegeket“, mint Măiorescu mondta, de egy bizonyos réteget, amely a maga gazdasági és kulturális primitívtségében és felületese elvi gyengeségében a legkülönbözőbb rétegek aspirációit keveri és egyesíti magában: az akkori (és részben mai) román városi kispolgárságot.

Részben ennek a rétegnek beállitottságát — helyesebben e réteg egy részének beállitottságát — képviseli az író mai publicisztikai szereplése is, amely az arany középut akar lenni a következetes haladó szellem és a visszarántó regresszió között: „józan“ konzervativizmus.

Igy hát bárhogyan is rángatják is róla a nagy író hírnevének köntösét — hiszen csak erről van szó — Sadoveanut közönsége, a könyv olvasó kispolgárok nagy tömege aligha fogja cserben hagyni. Számára Sadoveanu, a publicista csak azt jelenti, amit Sadoveanu, az író; most és ezután is csak azt, amit eddig is, amit kezdettől fogva jelentett.

(Köves Miklós)

EURÓPA A PAMPAKON. (Két szlovenszkói folyóirat története.) Pontosan hat évvel ezelőtt született meg és mult is ki egy jobb sorsra érdemes szlovenszkói vállalkozás, az *Uj Munka*. Tiszteletreméltó szándékkal kísérelte meg összehozni a szlovenszkói szellemiséget minden irányból, de korántsem a korszerű felismerések irodalmi fair-playjének alapján. *Szvatkó Pál*, a lap szerkesztője „morituri te salutant“ címmel adott programot a háborúutáni harmincéves nemzedék tehetetlen székesítésének, a „remarquei“ gátlások jegyében. A halálraitélt, spengleri buval bélelt polgár utolsó rugaszkodásával akart Európát bohóckodni a provinciális közönség előtt. Szellemi porondnak szánta a lapot, ahol a szellem minden gladiátora megcsörgethette fegyverét, ha az európaiság jegyében mondanivalója volt. A sértett európai intellektus kétségbeesett menekülési kísérlete volt ez a vállalkozás.

Sajnos, a szándék már születése pillanatában halálra volt ítélve. Mint mindig, ha a szlovenszkói ugaron életes indulás jelei mutatkoztak, kéréhetetlenül lecsapott a kulturgyilkok és a lap szellemi hábája, a Szent-Ivány Kuria gyámja, nyilvánosan megtagadta és a „lefektetett irányelvekkel ellenkező“ indulásnak bélyegezte a lapot. Nem tartozik e pár sor keretébe, hogy a lap szellemében nem rejlettek-e olyan tendenciák, melyek a lapot előbb-utóbb az említett sorsra juttatták volna. Hogy azonban a lap mégsem természetes halállal mult ki, az már mindezekon túl a szlovenszkói szellemi közéletet jellemzi.

Azóta hat év mult el, s az *Uj Munka* halálraitélt polgára feltámadt és programnak szánt önvallomásában szenttelenül jelenti be, hogy „polgár maradtam“. Szégyeli, bántja, de a természete, hogy egyetlen fegyvere a pénz, írja tovább szószertint *Szvatkó*. A halálraitélt bajnok hat év után sutbadobva az *Uj Munka* féle „ressentimenteket“, kiássa magából, hogy élete legvilágosabb polgári pillanatait a Riviérán, a „Tőke“ környezetében élte meg, ahol Durandartjával, pénzével az oldalán, félelem és gáncs nélküli Bayard lovag tudott lenni. A polgár, aki hat évvel ezelőtt halálfélelmes macabret járt és spengleri but és „minden mindegyet“ jajongott magából, most bajnoki kardját Durandart-ral cseréli fel és Bayard lovagra kíván emlékezni, míg polgári determináltságának materiális lényegét frakkos nizzai és st.-moritzi napjaiban véli felfedezni.

Ez az *Uj Szellem* plaidoyer-jének első bevezető része, ahol felvázolja *Szvatkó*, mint lett és maradt európai polgárnak. Csakhamar rájön azonban, hogy Szlovenszkon sohasem válhatik európai polgárrá, mert minduntalan beleütöközik valamibe, a magyarságába. Megjárja a szellem minden patrónusát Petroniustól Goetheig, fel-fel keresi Weimart, időnként a Quartierban sütkérezik. Nem segített. Leteszi Goethet